

Fotodokumentace života Československé akademie věd v prvním desetiletí její existence – Reportáže ČSAV a AV ČR

Vlasta Mádlová

Photo-documentation of life of the Czechoslovak Academy of Sciences in the first decade of its existence. Masaryk Institute and Archives of the CAS manage a large archival fonds Reportáže ČSAV a AV ČR (Reportages of Czechoslovak Academy of Sciences and Czech Academy of Sciences). The fonds, which has not been organised yet, is a unique collection of photo reportages documenting not only the activities of the central Academy institutions, but also the individual institutes, their facilities and equipment, academic and research activities and prominent employees. That is why, next to Bohumil Vavroušek's photo collection, Fotosbírka is one of the most used archival photographic fonds.

Keywords: Photo-documentation • Czechoslovak Academy of Sciences • 1952–1962

Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v. v. i., spravuje rozsáhlý fotografický archivní fond Reportáže ČSAV a AV ČR. Jedná se o prozatím neuspořádaný fond obsahující unikátní soubor fotografických reportáží dokumentujících nejen činnost centrálních orgánů Akademie, ale také jednotlivá pracoviště Československé akademie věd, jejich prostorové a přístrojové vybavení, vědeckou a odbornou činnost i jejich významné pracovníky.

Tomuto jedinečnému archivnímu souboru nebyla prozatím v literatuře věnována přílišná pozornost. Základní informace o Fotosbírce Archivu ČSAV, jejíž součástí se posléze staly také reportážní snímky, nám podává již v roce 1962 přehledová kolektivní publikace pod hlavní redakcí Jiřího Berana *Archiv Československé akademie věd. Průvodce po fondech*. Již konkrétně a podrobněji o fondu informuje Miloslav Něnička v článku *Fotografický materiál ve fondech a Fotosbírka ÚA ČSAV*, publikovaném v roce 1972, v němž autor přináší hrubý přehled o fotografických materiálech nacházejících se v archivních fondech tehdejšího Ústředního archivu ČSAV, s podrobnějšími pasážemi k jednotlivým fotografickým archivním fondům. V roce 1973 vyšel doplněk k průvodci po archivních fondech Archivu ČSAV z roku 1962, kde je popis reportážních fotografií doplněn o informaci o množství reportáží při-

jatých do ÚA ČSAV do roku 1970.¹ Stručná charakteristika archivního fotografického fondu Reportáží ČSAV a AV ČR se nachází také v článkách autorky *Fotografický materiál v Archivu AV ČR* a *Fotografie v Archivu AV ČR*.² Nejnověji se problematice fotografických archiválií uložených v Archivu AV ČR věnuje studie autorů Štěpánky Borýskové, Vlasty Mádlové a Tomáše W. Pavlíčka *Fotografické archiválie ve fondech Archivu AV ČR dvanáct let po povodni* publikovaná v roce 2014.³

Vznik fondu, respektive v tehdejší době části tzv. fotosbírek Archivu ČSAV, se datuje již do šedesátých let dvacátého století, postupně byl však doplňován pravidelnými přejímkami archivního materiálu.⁴ Podle údajů evidovaných v PEvA⁵ obsahuje více než 63 000 jednotlivin – plastových negativů a fotografií na papírové podložce – jak ve formě kontaktů, tak i fotografií vesměs ve formátu 13x18 cm. Přestože se jedná o neuspořádaný archivní fond, existuje k němu základní databáze, jež vznikla na základě původního přejímacího seznamu. Obsahuje signaturu, jejímž základem je číslo reportáže, název reportáže, případné bližší určení (např. jména snímaných osob), rok vzniku reportáže, jejího autora, typ fotografické archiválie (negativ či pozitiv) a počet kusů.

Středem naší pozornosti bude první desetiletí existence Československé akademie věd, s přesahy do poloviny šedesátých let dvacátého století, v níž budeme sledovat dvě linie. V tomto období došlo nejen k vybudování specializovaného oddělení (fotolaboratoře) s celoakademickou působností a vzniku fotoarchivu ČSAV, z něhož vzešel námi sledovaný archivní fond, a ke vzniku a ustálení pravidel, na jejichž základě reportáže vznikaly, ale také začala být budována v rámci tehdejšího Archivu ČSAV fotosbírka, jejíž součástí se později reportáže staly jako samostatný fotografický archivní fond. Byla také nastavena pravidla, podle kterých byl fotografický

¹ Jiří BERAN. *Ústřední archiv Československé akademie věd. Průvodce po archivních fondech. Doplněk I.* Praha, Academia, 1973, s. 129–130; Jiří BERAN a kol. *Archiv Československé akademie věd. Průvodce po fondech.* Praha, Nakladatelství ČSAV, 1962, s. 99–100; Miloslav NĚNIČKA. *Fotografický materiál ve fondech a Fotosbírka ÚA ČSAV. Archivní zprávy ČSAV*, 1972, sv. 3, s. 48–53.

² Vlasta MÁDLOVÁ. *Fotografický materiál v Archivu AV ČR. Práce z dějin Akademie věd*, 2009, roč. 1, s. 159–162; TÁŽ. *Fotografie v Archivu AV ČR. Historická fotografie*, 2012, roč. 11, s. 56–67.

³ Štěpánka BORÝSKOVÁ – Vlasta MÁDLOVÁ – Tomáš W. PAVLÍČEK. *Fotografické archiválie ve fondech Archivu AV ČR dvanáct let po povodni. Práce z dějin Akademie věd*, 2014, roč. 6, č. 2, s. 181–208.

⁴ Dříve nesl fond název Reportáže ČSAV. Vzhledem k tomu, že postupně do něj byly přejímány i fotografické archiválie z období po roce 1992, byl název fondu doplněn.

⁵ PEvA = zkratka pro Program pro evidenci archivu; jde o bázi dat s evidencí všech archivních fondů a sbírek uložených v archivech České republiky, kterou spravuje Archivní správa MV ČR.

materiál dále ukládán a evidován. Spolu s tematickým rozbohem reportáží představují tyto informace nejen základ pro pochopení tohoto archivního fondu pro jeho další detailní zpracování, ale poskytují i obraz tehdejšího vnímání možností prezentace přední vědecké instituce – Československé akademie věd – pomocí obrazového materiálu.

Obecně můžeme o české reportážní fotografii hovořit od počátku dvacátého století, kdy se stále častěji objevují v českých listech reprodukce fotografických snímků z různých českých slavností i událostí v cizině.⁶ Průlom v oblasti reportážní fotografie je pak spojován až s koncem padesátých let a vznikem časopisu *Mladý svět*. Fotoreportáž vždy funguje na bázi celku, který skládají jednotlivé záběry. Jde o dějovou sérii, která na sebe chronologicky navazuje místem děje.⁷ Pro tento druh fotografií je charakteristická popisnost a objektivita záznamu, což je další oblast, kterou můžeme u naší sbírky sledovat.

Československá akademie věd a konstituování Oddělení pro vědeckou fotografii při Základní knihovně ČSAV

Československá akademie věd byla zřízena zákonem č. 52/1952 Sb. Vycházela z tehdy existujících institucí České akademie věd a umění, Královské české společnosti nauk a Masarykovy akademie práce (ač se k poslední jmenované v té době veřejně nehlásila), které tímto zanikly. Měla dosavadní vědecké instituce nahradit a centralizovat vědecký výzkum. V jejím rámci vznikaly jednotlivé nové vědecké ústavy a laboratoře; některé existovaly již před jejím vznikem a byly do ČSAV začleněny.

Potřeba fotograficky dokumentovat život této přední vědecké instituce, ale také snaha zajistit dokumentační servis pro její pracoviště vedly brzo ke vzniku specializovaného oddělení. Fotografie a filmový záznam totiž představovaly (a představují) důležitý prostředek pro zajištění rozvoje vědecké práce. Filmová či fotografická dokumentace je zejména pro některé oblasti vědeckého výzkumu nezbytná a představuje jeden z jeho základních prvků.

Na XIII. schůzi Prezidia ČSAV dne 17. září 1954 bylo schváleno usnesení, na jehož základě měl Úřad prezidia zařídit a vybavit ústřední fotolaboratoř nejen pro potřeby Základní knihovny, ale i pro ostatní pracoviště a přičlenit ji ke společným

⁶ Rudolf SKOPEC. Sto let české fotografie – Zpravodajská fotografie. *Československá fotografie*, 1966, roč. 17.

⁷ Michaela BELADOVÁ. *Česká reportážní a dokumentární fotografie v letech 1959–1969*. Bakalářská práce, Fakulta sociálních věd UK v Praze, 2007, s. 11.

zařízením Akademie.⁸ Oddělení tedy zpočátku, i když jen poměrně krátkou dobu, existovalo při Úřadu prezidia ČSAV, resp. bylo součástí tzv. Společných zařízení pracovišť ČSAV. Vznik ústřední fotolaboratoře je datován k 1. lednu 1956, již v polovině roku však přešla k Základní knihovně ČSAV (od 1. července 1956). Důvodem reorganizace bylo zrušení pracoviště Společná zařízení pracovišť ČSAV k 30. červnu 1956 a jeho rozdělení na dvě samostatné části: Domy vědeckých pracovníků ČSAV a Ústřední autoprovaz ČSAV.

Základní knihovna ČSAV patřila mezi pracoviště zřízené současně se vznikem Československé akademie věd. Fungovala jako její hlavní a ústřední knihovna a byla samostatným pracovištěm, které podléhalo po správní stránce Úřadu prezidia ČSAV, po odborné stránce pak členu výboru prezidia ČSAV.⁹ Vědecká činnost Základní knihovny byla hodnocena v rámci VIII. (filozoficko-historické) sekce. Stejně jako Společná zařízení pracovišť ČSAV patřila do Společných útvarů ČSAV. Prvním ředitelem ZK ČSAV byl jmenován František Horák.

Účel fotolaboratoře – poskytovat služby všem pracovištím ČSAV v oblasti fotografických prací, tedy v takových pracích, na které neměly přístrojové, ani personální vybavení, ať se týkaly vyvolávání negativů (černobílých a především barevných),¹⁰ zhotovování fotokopií, fotoreprodukcí, snímání knih, časopisů a dalších tiskovin na mikrofilmy, výroby diapozitivů a jejich kopírování, fotografování různých předmětů přímo v oddělení, fotografování exteriéru a interiéru, pořizování pracovní a reportážní fotografie – se nejvíce svým charakterem blížil službám, které měla mimo jiné poskytovat pro pracoviště ČSAV právě Základní knihovna. Proto také k začlenění ústřední fotolaboratoře jako fotodokumentačního oddělení do ZK ČSAV došlo.

Přestože se oddělení mělo původně soustředit zejména na speciální foto-práce, výraznou převahu fotografických prací tvořilo zpracovávání mikrofilmů.¹¹ Postupně

⁸ A AV ČR, fond Prezidium ČSAV, zápis z 13. zasedání, 17. září 1954, kart. 3.

⁹ Touto funkcí pověřilo rozhodnutím na své schůzi 2. ledna 1953 Prezidium ČSAV klasického filologa Bohumila Rybu.

¹⁰ Laboratorní zpracování barevných snímků bylo problematické, běžně je provádělo jediné pracoviště tehdejší ČSAV – Archeologický ústav. Barevná fotografie pro vědecké účely trpěla v této době ještě vývojovými nedostatky – nestálost barev a jejich nedostatečná reprodukovatelnost – a byla používána jen zřídkka. A AV ČR, fond Základní knihovna ČSAV (dále: ZK-ÚVI ČSAV), kart. 8, sign. 025, i. č. 62/8 – Organizace oddělení pro fotografii a reprografii ZK ČSAV. Rozbor fotografických a kinematografických prací v ČSAV. Materiál pro bod 10 čtrnácté schůze výboru Prezidia ČSAV, konané 30. března 1960.

¹¹ Z výroční zprávy ZK ČSAV za rok 1957 vyplývá, že fotografická laboratoř zhotovila pro vědecká pracoviště během roku 66 590 snímků na mikrofilmy, 6 912 reprodukcí, 1 985 snímků reportážních, 27 959 zvětšených fotografií a 189 diapozitivů. O rok později to již bylo 74 962 snímků na mikrofilmy, 1 777 reprodukcí, 2 801 reportážních

se však činnost oddělení rozšiřovala. Pracovníci tak zajišťovali nejen dokumentační servis pro pracoviště ČSAV, jichž bylo v té době celkem 51 (z toho dvě brněnská a jedno opavské), ale také metodicky vedli fotolaboratoře, které vznikaly samostatně na některých ústavech ČSAV a jichž bylo k 1. lednu 1958 již celkem 36. Oddělení vedle toho natáčelo krátké vědecké a instrukční filmy na 16 mm materiál a bylo pro tyto filmy schopné vytvořit návrhy kreslených pohyblivých grafů a jiných trikových kombinací.¹² V témže roce došlo také k přejmenování oddělení na Oddělení pro vědeckou fotografii ZK ČSAV, čímž byl přesněji vystižen jeho účel (obr. 1).

Oddělení poskytovalo fotoslužby pro pracoviště ČSAV zdarma, což znamenalo jeho časté přehlcení zakázkami. Odmítnuté objednávky na foto-práce pak uplatňovala pracoviště u komunálních podniků, případně vyčkávala na volnou kapacitu fotolaboratoře.¹³ Oddělení se řídilo od roku 1958 laboratorním a organizačním řádem, zadávání fotografických prací bylo upraveno směrnicí z 24. března 1958 a oběžníkem č. 22 pro vedoucí útvarůn pracovišť ČSAV z 22. července 1958. Od roku 1960 organizoval oddělení Úřad prezidia ČSAV oběžníkem č. 12 vydaným dne 20. dubna 1960 pod číslem 59.054/8/60. Oběžník vydal Úřad prezidia ČSAV na základě rozhodnutí 14. zasedání Prezidia ČSAV ze dne 30. března 1960. Tím mělo dojít k určitému omezení rozsahu působnosti oddělení, které by se tak navrátilo ke svému původnímu účelu – tedy „zajišťování odborných foto a kino-prací pro pracoviště, která nemají vlastní fotolaboratoř nebo ji nemají vybavenou pro ten který druh práce“¹⁴

Rozsah působnosti fotolaboratoře ZK ČSAV se tak zúžil na pět hlavních bodů: 1. Laboratorní zpracování negativního a pozitivního černobílého materiálu pro pracoviště, která nemají pro tyto práce vybavení a pracovníky; 2. Zhotovování mikrofilmů a fotokopií pro všechna pražská pracoviště ČSAV. Tuto činnost vykonávaly také další fotolaboratoře v rámci ČSAV (např. fotolaboratoř Historického ústavu ČSAV). Zhotovování diapozitivů; 3. Propagační fotografie, reportáže, reprodukce pro všechna pražská pracoviště ČSAV, která nejsou pro tento druh fotografie vybavena nebo mají svoji kapacitu vytíženu vědeckými úkoly; 4. Vedení ústřední evidence

snímků, 54 mikrofotografií, 44 963 zvětšených fotografií černobílých a 163 barevných, 250 diapozitivů a 328 vyvolaných černobílých a barevných snímků. V dalších letech pak došlo ke skokovému nárůstu u mikrofilmů, které významně přesáhlo stotisícovou hranici počtu záběrů.

¹² A AV ČR, fond Řízení a správa ČSAV, kart. 79, i. č. 296.

¹³ Tamtéž. Zpráva pro s. dr. Procházku. Fotodokumentační oddělení ZK ČSAV, 13. září 1957.

¹⁴ AAV ČR, ZK-ÚVI ČSAV, kart. 8, sign. 025, i. č. 62/8 – Organizace oddělení pro fotografii a reprografii ZK ČSAV. Rozbor fotografických a kinematografických prací v ČSAV. Materiál pro bod 10 čtrnácté schůze výboru Prezidia ČSAV, konané 30. března 1960.

všech dostupných vědeckých filmů (ČSAV, tuzemských i zahraničních); 5. Zařizování promítání vědeckých filmů pro útvary ČSAV, které nemají příslušné vybavení a obsluhu.¹⁵

Tato úprava však byla zavedena tzv. na zkoušku a teprve po zhodnocení těchto opatření mělo dojít k definitivní úpravě organizace fotolaboratoře. Oběžník č. 12 byl novelizován směrnicí ČSAV č. j. 62.020/8/61 již 20. ledna 1961 a rozsah činností vykonávaných oddělením se tak ustálil.

Fotolaboratoř tedy nadále zpracovávala mikrofilmy, fotokopie a reprografické snímky především pro pracoviště ČSAV, která neměla vlastní fotolaboratoře nebo potřebnou snímací techniku; pořizovala reportážní snímky, vykonávala fotografické práce pro tiskovou propagaci a výstavy; zhotovovala snímky popularizující úspěchy československé vědy a rozvoj vědeckých pracovišť ČSAV; vytvářela portrétní a biografické snímky členů akademie a reprezentační fotografická alba; prováděla reprodukční fotografii, snímky speciálních předloh (mapy, plány apod.) a obrazovou fotodokumentaci pro publikace členů akademie, Encyklopedický institut, Nakladatelství ČSAV i pro zvláštní potřeby řídicích a vědeckých orgánů ČSAV; připravovala diazpozitivity a diafilmy z dodaných předloh určených pro přednášky vědeckých pracovníků; dále zpracovávala vlastní snímky vědeckých pracovníků ze studijních cest, dělala speciální snímky (makrofotografie, technické průmyslové fotografie) pro potřebu dokumentace vědeckých zpráv a prací nebo pro účely technické propagace nové přístrojové techniky vyvinuté na pracovištích ČSAV (obr. 2).¹⁶

V oblasti metodického vedení vydávalo oddělení metodické pokyny pro zaměstnance fotolaboratoří ČSAV, včetně metodiky o hospodárném provozu fotolaboratoří ČSAV, vedlo kurs vědecké fotografie a kurs dokumentační fotografie, při oddělení fungovala také poradní služba pro fotolaboratoře ČSAV (od roku 1959). Pracovníci oddělení byli současně zastoupeni i v poradních orgánech a pracovních komisích mimo Akademii. Z nich je možné zmínit filmovou komisi Československé akademie zemědělských věd, či komisi pro vědecko-technické filmy při Státním výboru pro rozvoj techniky. Pro Československou státní banku navrhlo oddělení způsoby fotodokumentace šeků, pro vědecké pracovníky v Antarktidě vypracovalo způsoby fotografování a ošetření přístrojů v polárních podmínkách (1959).

¹⁵ A AV ČR, fond ZK-ÚVI ČSAV, kart. 8, sign. 025, i. č. 62/8 – Organizace oddělení pro fotografii a reprografii ZK ČSAV. Oznámení ing. Vladimíra Šondy, zástupce ředitele Úřadu prezidia ČSAV, informující ředitele ZK ČSAV Františka Horáka o rozhodnutí výboru Prezidia ČSAV ze dne 30. března 1960.

¹⁶ A AV ČR, fond ZK-ÚVI ČSAV, kart. 10, i. č. 93 – Plány vědecké práce a zprávy o jejich plnění. Zpráva o ústřední fotolaboratoři ZK, 1961.

Konzultační a poradenská činnost fotolaboratoře ZK ČSAV zahrnovala nejen vypracování zásad pro zakládání a archivaci vědeckých filmů na pracovištích ČSAV a zásad pro ukládání snímků a negativů v archivech pracovišť ČSAV, ale také zpracování podkladů ke směrnicím o bezpečném uložení filmových hořlavých kopií a mikrofilmů, či pro stanovení autorských a majetkových práv vědeckých filmů zpracovaných na pracovištích ČSAV nebo zásad uvádění autorských práv a filmografie vědeckých filmů.¹⁷

Postupně se součástí oddělení stal sekretariát Československého komitě pro rychlostní kinematografii (od roku 1961), pracovní skupina kongresové techniky, na žádost sekretariátu Prezidia ČSAV také půjčovna Ústřední filmotéky ČSAV a v neposlední řadě obrazový fotografický archiv ČSAV vybudovaný z materiálů uložených v oddělení.

Další směrnice, které řídily některé z jiných zaměření a činností fotolaboratoře ve sledovaném období, respektive s přesahem do roku 1965, řešily fotoarchiv (směrnice Úřadu prezidia ČSAV č. 13103/61 z 22. srpna 1961), reportáže (směrnice č. 13244/62 z 19. prosince 1962), či zpracování mikrofilmů (směrnice o zpracování mikrofilmů pro cizinu č. j. 1772/63 z 9. října 1963). V roce 1965 byly práce v oddělení rozšířeny a dne 26. listopadu 1965 schváleny zásady pro portrétování členů akademie a pro stálou fotodokumentaci a propagaci výstavy pracovišť ČSAV.

Jak je z předchozího výčtu zřejmé, činnost oddělení byla velmi pestrá, v následující části studie však upřeme pozornost na reportážní a fotodokumentační činnost fotolaboratoře a budování fotografického archivu ČSAV, který na konci roku 1961 vykazoval 445 tematických reportáží s celkovým počtem 7 492 negativů.

Ústřední fototéka při Základní knihovně ČSAV

Z materiálu, který byl shromažďován v archivu fotooddělení při ZK ČSAV, měl být vybudován obrazový archiv rozvoje československé vědy na pracovištích akademie a archiv biografických i pracovních snímků předních československých vědců.

Ústřední fototéka byla při Základní knihovně ČSAV organizována podle zásad pro vedení fotoarchivů pracovišť ČSAV č. j. 13103/8/61 z 22. srpna 1961 a úkolů uložených sekretariátem prezidia ČSAV nebo Ústřední hospodářskou správou pracovišť Československé akademie věd. Shromažďovala fotografickou dokumentaci veřejné činnosti Československé akademie věd, dokumenty o udílení vyznamenání a řádů za vědeckou práci, o mezinárodních stycích a pracovních úspěších

¹⁷ A AV ČR, fond ZK-ÚVI ČSAV, kart. 10, i. č. 93 – Plány vědecké práce a zprávy o jejich plnění. Zpráva o ústřední fotolaboratoři ZK, 1961.

československé vědy. Prováděla obrazovou dokumentaci výstavby pracovišť ČSAV a rozvoje a vybavení ústavů a laboratoří a v neposlední řadě zpracovávala speciální biografické a portrétní snímky členů Akademie.¹⁸

Negativy a pozitivy založené do archivu fototéky mohly být používány pouze pro účely tiskové a propagační služby. Výsledky své práce odevzdávala Ústřední fototéka při ZK ČSAV, pokud je nezhotovovala a neodevzdávala konkrétnímu pracovišti ČSAV, v pravidelných intervalech, vždy po dvou letech, do Archivu ČSAV spolu s knihou přírůstků a lístkovými rejstříky.

V Ústřední fototéce byli zaměstnání reportéři, fotograf-výtvarník a fotografka.¹⁹

Personální zajištění fotolaboratoře ZK ČSAV, fotografové

Od počátku působili v oddělení jako jeho vedoucí a asistent I. stupně Stanislav Šulc a jako pomocný technik–asistent Pavel Radvan. V roce 1957 pracovalo v oddělení pět zaměstnanců a postupně docházelo k rozšiřování personálního zajištění fotolaboratoře. Od počátku šedesátých let vedl oddělení František Ledvinka.

V období šedesátých let působilo v oddělení pět fotografů různých specializací. Fotografka Marie Svejková zpracovávala technicky náročné snímky a kopie z negativů dodaných vědeckými pracovníky a diapozitivy z dodaných nebo v oddělení zpracovaných podkladů. Miroslav Jarošík, jenž pracoval ve fotolaboratoři již od března 1956, zde působil na pozici fotografa a technika oddělení a byl stálým zástupcem vedoucího. Prováděl reprodukční fotografické práce se zřetelem na zpracování speciálních materiálů podle druhu obrazového záznamu a požadované snímácké techniky. Pracoval na všech typech laboratorních přístrojů a podle technologických předpisů i na všech druzích prací, včetně makrofotografie, technické a reportážní fotografie, které laboratoř prováděla. V případě potřeby také zaučoval pracovní síly pro fotolaboratoře pracovišť ČSAV.

Fotograf-výtvarník Miroslav Hák, působící od roku 1954 jako fotograf v Ústavu teorie a dějin umění ČSAV, byl od poloviny šedesátých let pověřen zpracováváním speciálních portrétních a biografických snímků členů ČSAV. Přestože tato rozsáhlá

¹⁸ A AV ČR, fond ZK-ÚVI ČSAV, kart. 8, sign. 025, i. č. 62/8 – Organizace oddělení pro fotografii a reprografii ZK ČSAV. Návrh organizace ústřední fototéky při ZK ČSAV, bez datace.

¹⁹ A AV ČR, fond ZK-ÚVI ČSAV, kart. 8, sign. 025, i. č. 62/8 – Organizace oddělení pro fotografii a reprografii ZK ČSAV. Návrh organizace ústřední fototéky při ZK ČSAV, bez datace.

akce nespadá do časového rámce této studie, stručnou zmínku si svým významem a jménem fotografa rozhodně zaslouží a bude předmětem dalšího výzkumu autorky.²⁰

Snímky „portrétovací“ akce byly uskutečňovány většinou ve fotoateliéru oddělení pro fotografii a reprografii, výjimkou však nebylo ani jiné prostředí, volené portrétovanými osobami. Negativy byly popisovány a ukládány podle stanovených norem v archivu fototéky, zvětšené a pro veřejné účely upravené (retušované) snímky se vždy předaly určenému referentu pro osobní agendu Prezidia ČSAV. Snímky pak hodnotili sami portrétovaní členové akademie, kteří ze série snímků vybrali ty, s jejichž veřejnou reprodukcí souhlasili. Zpracování snímků realizoval M. Háek ve své vlastní fotolaboratoři.

Fotograf–reportér Jiří Plechatý zpracovával fotografickou dokumentaci veřejné činnosti ČSAV, obrazové reportáže o vědeckých shromážděních, dokumenty o udílení řádů a odměn za vědeckou práci, o mezinárodních stycích a jiných pracovních úspěších československé vědy a dále obrazový materiál pro propagaci československé vědy pro tisk a výstavnictví. Vedl archiv reportáží.

Dana Horníčková působila ve fotolaboratoři jako fotografka, která se soustřeďovala především na obrazovou dokumentaci výstavby pracovišť ČSAV a archivní snímky rozvoje a vybavení ústavu a laboratoří.

Postupně ale kapacita reportérské služby oddělení nestačila pokrýt potřebu fotografické dokumentace pracovišť ČSAV. Proto měly zejména velké ústavy ČSAV pečovat o vlastní fotodokumentaci výstavby pracovišť. Dokonce se objevila myšlenka, že fotoamatéři z řad vědeckých pracovníků ČSAV by mohli být přizváni jako foto-korespondenti pro účely vědecké propagace a zajištění archivních fotografií.²¹

²⁰ Miroslav Háek (1911–1978) patřil mezi významné české fotografy. Byl žákem svého otce Františka Háka – fotografa v Nové Pace, další praxi poté získával ve fotoateliérech v Praze u Langhansa a v Bratislavě u Horna. Od roku 1937 působil jako fotograf souboru divadla E. F. Buriana D34 v Praze, pro které vytvářel propagační fotografie. Patřil mezi významné představitele moderní fotografie, v roce 1942 spoluzaložil uměleckou Skupinu 42, od roku 1948 byl členem Spolku výtvarných umělců Mánes. Byl zaměstnán u Státního filmu, v letech 1954–1967 pracoval v Ústavu teorie a dějin umění ČSAV. V této době také vytvořil celou řadu fotografií českých a slovenských herců, které fotografoval pro týdeník Kino. Zdroj: http://www.artmuseum.cz/umelec.php?art_id=292, stav k 15. listopadu 2017.

²¹ A AV ČR, fond ZK-ÚVI ČSAV, kart. 8, sign. 025, i. č. 62/8 – Organizace oddělení pro fotografii a reprografii ZK ČSAV. Návrh k rozvinutí činnosti a odstranění překážek, které nelze zajistit v oboru působnosti Základní knihovny.

Obrazové reportáže a fotografická dokumentace veřejné činnosti a úspěchů české vědy v ČSAV

První reportáže začaly být pořizovány již na podzim roku 1955. Jejich autorem byl až do roku 1958 výhradně Stanislav Šulc. Od roku 1958 působil jako fotoreportér především Jiří Plechatý, který pořizoval reportážní snímky až do počátku devadesátých let. Miroslav Jarošík se do reportážních prací zapojil rovněž v roce 1958 a jako autor se mezi nimi objevuje do poloviny osmdesátých let. Jednalo se ale vždy jen o jednotky reportáží v průběhu roku. Od roku 1963 se mezi autory reportáží objevuje také Marie Svejková, o další tři roky později i Dana Horníčková.

První reportáž z roku 1955 zachycuje rekreaci pracovníků ČSAV v Tupadlech, poslední reportáž ze sledovaného desetiletí je z 20. prosince 1962 a zachycuje předání diplomů nově zvoleným členům ČSAV. V prvním roce vzniklo celkem osm reportáží, kromě rekreace zaměstnanců Akademie se jednalo o záběry z několika pracovišť – Farmakologické laboratoře, Fyzikálního ústavu a Ústavu pro telemechaniku. Pozornost si v jedné reportáži vysloužil také hmotnostní spektrometr z fyzikální chemie. Postupně objem reportáží narůstal. V následujícím roce 1956 se jednalo o dvacet reportáží, mezi nimiž byly zastoupeny jak snímky dokumentující činnost centrálních orgánů Akademie (valné shromáždění ČSAV konané ve dnech 19.–20. listopadu 1956, záběry z návštěvy profesora Skramlíka v Biologické sekci ČSAV či celostátní konferenci vědeckých a výzkumných pracovníků o úkolech při zabezpečování rozvoje a zvyšování technické úrovně čs. průmyslu), tak i snímky z pracovišť (Laboratoř botaniky, Biologický ústav, Chemický ústav, Ústav matematických strojů, Ústav pro radiotechniku a elektroniku, Ústav anorganické chemie a Laboratoř optiky). Na záběrech byli zachycováni především pracovníci či skupiny pracovníků v laboratořích nebo exteriérech (např. dr. Jurek z Laboratoře optiky se spolupracovníky u zrcadlového mikroskopu či profesor Kašpar z oddělení nerostných surovin Ústavu anorganické chemie s asistenty), jednotlivé přístroje (Ústav pro elektroniku a radiotechniku, Ústav matematických strojů), vybavení laboratoří (např. kvasné zařízení v izotopové laboratoři Biologického ústavu, speciální autobus Biologického ústavu, vybavený jako mobilní laboratoř) a pracovní postupy (naplnění preparátu na podložní sklíčko). V tomto roce se také objevují první reportáže zachycující významné vědce – akademiky a členy korespondenty ČSAV (fyzikální chemik a pozdější nositel Nobelovy ceny Jaroslav Heyrovský a elektrotechnik Bedřich Heller) – v jejich pracovním, případně soukromém prostředí a reportáže z jubilejí členů ČSAV (50. narozeniny sinologa a ředitele Orientálního ústavu ČSAV Jaroslava Průška). (Viz obr. 7.)

V průběhu roku 1957 bylo zpracováno třicet šest reportáží, z nichž celkem patnáct se věnovalo pracovištím ČSAV – v oblasti věd o živé přírodě především Biologickému a Chemickému ústavu ČSAV, jedna reportáž zachycovala Laboratoř heterocyklických

sloučenin, pracoviště chemika a akademika Rudolfa Lukeše. Oblast věd o neživé přírodě reprezentovalo několik reportáží o rozvoji Ústavu jaderné fyziky a jeho přístrojovém vybavení, včetně výstavby atomového reaktoru. Poměrně rozsáhlá reportáž byla věnována astronomickému pracovišti v Ondřejově, Fyzikálnímu ústavu, Ústavu technické fyziky (oblasti polovodičů) a Ústavu pro telemechaniku. Z dnešní tzv. třetí vědní oblasti, tedy z oblasti společenských a humanitních věd, se pozornosti dostalo pracovištěm Základní knihovny ČSAV. (Viz obr. 4.)

Další tematický okruh, jenž dokládal činnost a každodennost centrálních orgánů ČSAV, reprezentovaly reportážní fotografie z valného shromáždění ČSAV, které se tradičně konalo v listopadu, z návštěvy korejské delegace v červnu 1957 a z podpisu smlouvy mezi ČSAV a NDR. Rozsahem velmi neobvyklá a ojedinělá (několik set kusů) pak byla reportáž z návštěvy delegace prezidia Akademie věd SSSR v ČSR a podepsání dohody o vědecké spolupráci, která delegaci dokumentovala od přivítání na letišti 20. května 1957 až po její odlet v červnu 1957. Jedna reportáž byla věnována budově sídla ČSAV na Národní 3 a jedna zachycovala cvičení civilní obrany.

Několik reportáží se věnovalo konferencím a zasedáním pořádaným v roce 1957, ať to byla druhá konference slavistů,²² konference Komise pro pomoc vodnímu hospodářství, zasedání u příležitosti Geofyzikálního roku či přednáška zahraničního hosta z Maďarska v komisi pro vodní dopravu Vědecko-technické společnosti.

Reportáže o členech ČSAV zastoupily snímky pořízené u příležitosti 71. narozenin orientalisty Jana Rypky a narozenin Jaroslava Kožešníka, jedna reportáž byla věnována botanikovi Bohumilu Němcovi.

V roce 1957 se také objevila první reportáž věnující se poslednímu rozloučení s členem ČSAV, mineralogem Františkem Slavíkem. Pohřby pak tvoří další z tematických okruhů objevujících se v reportážích.

Pro následující rok (1958) máme již k dispozici sedmdesát reportáží, z nichž prvních osmnáct reportáží fotografoval Stanislav Šulc, jednu reportáž Miroslav Jarošík a poté, od května 1958, se téměř výhradním fotografem reportážních snímků stal Jiří Plechatý.

Pro další léta je ve fondu evidováno postupně celkem sto jedenáct (rok 1959), sto čtyři (roky 1960 a 1961) a osmdesát (rok 1962) reportáží, v nichž jsou zastoupeny všechny tematické okruhy, které se v předchozích letech v reportážích objevily a postupně ustálily: 1) činnost a každodennost centrálních orgánů Československé akademie věd, kde se objevovaly nejen fotografie z valných shromáždění ČSAV, z předávání diplomů nově zvoleným členům ČSAV, z oficiálních návštěv a delegací domácích i zahraničních, z podpisů mezinárodních smluv o spolupráci, ze zasedání vědeckých společností, mezinárodních komisí a rad, ale také fotografie z cvičení

²² Tato reportáž se bohužel ztratila.

Civilní obrany, z cvičení požární jednotky Úřadu prezidia ČSAV, z účasti na oslavách Prvního máje, z vyhlášení Brigády socialistické práce konaném na Úřadu prezidia ČSAV, ze slavnostního ukončení prvního ročníku sportovních her pracovníků ČSAV, z třetího reprezentačního plesu ČSAV v Obecním domě, z večera Zdeňka Nejedlého konaného v Malostranské besedě, či ze slavnostního vědeckého zasedání u příležitosti 90. výročí narození V. I. Lenina; 2) snímky z pracovišť, na nichž jsou zachycovány budovy, interiéry pracovišť, laboratoře a jejich vybavení či konkrétní přístroje, a to buď samostatně, nebo s pracovníky při práci v laboratořích, u přístrojů nebo v terénu;²³ 3) reportážní portréty členů ČSAV, do nichž lze zahrnout kromě portrétních snímků a záběrů členů ČSAV v jejich pracovním nebo soukromém prostředí, pořizovaných většinou u příležitosti životních jubileí, také reportáže z oslav takových výročí; 4) udělování cen, odměn jednotlivým pracovníkům a pracovním kolektivům apod. představuje také početně velmi zastoupenou tematickou skupinu reportážních fotografií, která postupně od roku 1958 nabývá na objemu a patří do ní reportáže z udělování Řádu práce, Řádu republiky, fotografie laureátů Státní ceny; 5) poslední rozloučení s členy ČSAV; 6) konference, sympozia, vědecké přednášky, instruktáže a výstavy a 7) ostatní nezařazená témata. (Viz obr. 5 a 6.)

Pro počátky reportáží byl charakteristický jen velmi stručný, často obecný, někdy i nepřesný (například reportáž z pracoviště označeného jako Ústav pro telemechaniku zachycovala Laboratoř pro automatizaci a telemechaniku) popis, což dnes s odstupem času a absencí pamětníků způsobuje komplikace při snaze o podrobnější, upřesňující identifikaci jednotlivých fotografií. Postupně však docházelo vlivem vytváření a ustalování pravidel pro pořizování a evidenci reportáží k podrobnějšímu popisu.

Reportáže byly zpracovávány podle předem daného plánu. V reportážním listě měl fotograf vždy uveden název reportáže, místo, dobu a přibližný počet záběrů, aby se mohl reportér technicky vybavit. Fotografové byli také vybaveni odpovědnými orgány ČSAV zvláštním povolením k fotografování.

Každý snímek měl být, samozřejmě dle možnosti, popisován ihned na místě reportáže, a to podle pořadí snímků. Správnost dat, případně jejich doplnění pak kontroloval zadavatel reportáže, který také poskytoval fotoreportérovi podklady pro popisy jednotlivých snímků. Výběr snímků a záběrů prováděl fotoreportér nebo je navrhoval zadavatel.

Zpracované negativy byly na okraji označovány evidenčním číslem reportáže, pořadovým číslem snímku a vlastní značkou fotografa. Název a datum reportáže bylo zapsáno v seznamu reportáží v archivu fototéky, kde byly také ukládány negativní snímky.

²³ V roce 1961 provedl Jiří Plechatý několik reportážních fotografování také na ústavech Slovenské akademie věd.

Ze všech vhodných negativů se zhotovily kontaktní kopie, které byly rovněž ukládány ve fototéce podle pořadí reportáží a snímků. Vyhotovené kontakty byly až na výjimky nalepovány na arch tvrdého papíru ve formátu A5, kde byl také uveden podrobnější popis jednotlivých snímků. V případě potřeby byl na kontaktních snímcích zanesen nákres výřezu použitý pro fotografii formátu 13 x 18 (obr. 7).

Jak bylo již výše řečeno, popis reportáží z nejstaršího období (jednalo se o zhruba devadesát reportáží) byl buď velmi vágní, či – většinou – ani nebyl proveden. Postupně bylo popisování reportáží a jednotlivých snímků detailnější, ačkoliv v případě snímků, na nichž jsou zachyceny skupiny osob, často nebyly všechny osoby na snímku označeny důsledně. Stejně tak ne vždy byla dodržována zásada, že pracovníci ústavů, kteří objednali a řídili fotoreportáž, jsou povinni poskytnout fotoreportérovi údaje nezbytné pro popis snímků.

Každý zvětšený snímek, který byl z reportáže zpracovaný a byl určený pro veřejné účely, byl označen razítkem původu a popsán kvůli ochraně reprodukčních a autorských práv.

Při dodatečných objednávkách zpravidla zpracovával požadované zvětšeniny autor konkrétních snímků.

Archiv ČSAV – získávání fotografických archiválií a reportáže ČSAV

V podstatě téměř vzápětí poté, co Československá akademie věd zahájila svou činnost, podal vedoucí Archivu ČSAV Václav Vojtíšek Prezidiu ČSAV podnět (24. listopadu 1952), v němž navrhoval archivní ukládání všech příležitostných tisků vydávaných k slavnostem, schůzím a přednáškám, dále ukládání pozvánek, programů, úmrtních oznámení a rovněž fotografií členů akademie a událostí, které mají význam pro její dějiny. Ještě předtím, než začaly být systematicky pořizovány reportáže, získával archiv ojediněle a náhodně fotografie zachycující události důležité pro dějiny ČSAV. Vedoucí archivu Václav Vojtíšek proto požadoval na konci roku 1954 v přípisu adresovaném Úřadu prezidia ČSAV znovu, aby byla učiněna opatření, která by zajistila pravidelnost a úplnost dodávání obrazových pramenů pro dějiny ČSAV, a navrhoval to zajistit smlouvou s ČTK.²⁴

²⁴ A AV ČR, fond Ústřední archiv ČSAV (dále ÚA ČSAV), kart. 14, sign. 983, i. č. 107/II – Získávání fondů. Sbírká fotografií. Rozklady a žádosti akademika V. Vojtíška Úřadu prezidia ČSAV, fotolaboratoři Základní knihovny ČSAV a jiným institucím o zaslání fotografií (1954–1968).

Václav Vojtíšek pak jako ředitel Archivu ČSAV ve stanovisku, které zaslal 6. dubna 1955 k návrhu na zřízení fotolaboratoře pro potřeby pracovišť ČSAV, uvedl, že samotný archiv by rovněž rád usiloval o zřízení vlastního fotografického ateliéru: „...vzhledem ke zprávě, že při fotolaboratoři se současně zřizuje ústřední dokumentační archiv, vyslovuje [Archiv ČSAV] očekávání, že tento archiv bude opatrovat filmy a desky, které vzejdou z jeho činnosti, ale že jinak nebude zasahovat do oblasti zájmů archivu ČSAV a nebude konkurovat s jeho činností. Naopak bylo by nezbytné, aby archiv ČSAV pravidelně dostával všechny snímky, které vyjdou z činnosti fotolaboratoře ČSAV, aby je odborně zpracovával podle pravidel archivních. Zachycovat přítomné dění a činnost osob a ústavů ČSAV jest zajisté nezbytný doplněk vlastního působení archivu ČSAV v uchovávaní a vědeckém zpracování písemností vzešlých z činnosti bývalých ústředních vědeckých korporací českých i nynější ČSAV a všech jejích složek.“²⁵

Na páté schůzi Prezidia ČSAV 24. února 1956, která se mimo jiné zabývala přípravou podkladů pro kulturně-politická výročí a v této souvislosti i činností Archivu ČSAV, uložilo prezidium Úřadu prezidia ČSAV, sekcím a všem pracovištím, „... aby Archivu ČSAV byl pravidelně zasílán všechny dokumentární materiál, a to fotografie v 1 exempláři, tištěný materiál jako pozvánky, plakáty a příležitostné tisky ve 3 exemplářích“.²⁶ Ani toto opatření však stále nevedlo k očekávanému výsledku. V roce 1958 měl archiv ve své správě neúplnou fotografickou sbírku členů Akademie, dvě fotoalba a sotva několik desítek fotografií zachycujících významné události.²⁷

V této době se archiv potýkal nejen s nesystematičností a náhodností, s níž získával do svých fondů a sbírek fotografický materiál dokumentující významné události a zařízení z vývoje a činnosti ČSAV, ale také s nedostatečným, případně zcela chybějícím popisem předaných materiálů. „... archiv ČSAV musí upozornit, že k zásilce fotografií nebyl připojen žádný slovní doprovod. To je velký nedostatek, poněvadž zaměstnanci archivu nemohou mít znalost osob na fotografiích zachycených, ani všech domácích, natož cizích a nemohou si ani představit, která jednání jsou na fotografiích zachycena. Pokud jde o popis fotografií, je třeba dbát na to, aby obsahoval, kterou událost fotografie zachycuje (a ovšem i datum této události) a jména osob, jejichž tváře jsou výrazné. Dále pak je důležité zaznamenat základní technické údaje o pořízení fotografie (film či deska, rozměry, a zda jde o zvětšení). ... Při fotografiích

²⁵ A AV ČR, fond ÚA ČSAV, kart. 14, sign. 983, i. č. 107/II – Získávání fondů. Sbírková fotografie. Rozklady a žádosti akademika V. Vojtíška Úřadu prezidia ČSAV, fotolaboratoři Základní knihovny ČSAV a jiným institucím o zasílání fotografií (1954–1968).

²⁶ Tamtéž.

²⁷ Tyto archiválie jsou součástí fondu Fotosbírka Archivu AV ČR, který je prozatím neuspořádaný. Fotoalba bohužel byla postižena povodní a jsou zachována pouze částečně.

jednotlivců, pořizovaných u příležitosti zvolení, vyznamenání apod., je třeba poznamenat datum, kdy byla pořízena fotografie.²⁸

Od počátku roku 1964 začala probíhat spolupráce iniciovaná Základní knihovnou ČSAV týkající se převzetí obrazového archivu (fototéky), který vznikl z činnosti fotolaboratoře, do Archivu ČSAV. Archiv reportážních snímků uložených ve fototéce Oddělení pro fotografii ZK ČSAV činil do konce roku 1963 na 11 322 negativů. Archiv ČSAV však nebyl schopen v této době již takový rozsah fotografické dokumentace převzít. „Archiv ČSAV by rád tento materiál převzal, avšak když narostl, nemá s dostatek místa k úschově a také jinak nejsou podmínky pro převzetí citlivého materiálu.“²⁹ Prozatím měly být proto reportáže uložené na pracovišti Základní knihovny zpracovány (do roku 1961) pomocí jmenného a věcného katalogu a měl být proveden výběr fotografického materiálu pro převzetí do archivu. Z dalších jednání pak vyplynulo, že převzetí archivu reportáží, uloženého v oddělení pro fotografii, není v této době žádoucí, neboť se stále jedná o „živý“ materiál, „... z něhož se pro potřeby tisku, pro výstavy apod. neustále vyhledávají rozmanité snímky.“³⁰ Na společném jednání v únoru 1964 se proto zástupci Oddělení pro fotografii ZK ČSAV a Archivu ČSAV dohodli, že veškeré negativy z reportáží spolu s náhledovými snímky budou dlouhodobě uloženy ve fotolaboratoři. Aby byl zabezpečen nejvyšší fotografický materiál, pořizovala fotolaboratoř od nejdůležitějších negativů pozitivy rozměru 13 x 18, ukládané v Archivu ČSAV.

První část reportáží, respektive negativů a k nim příslušných kontaktních snímků, se dostala do Ústředního archivu ČSAV 14. února 1967, kdy archiv převzal celkem 699 reportážních celků. Jednalo se o reportáže z období říjen 1955 – prosinec 1965. Podrobným lístkovým katalogem (křížovým, tj. jmenným a předmětovým) tak bylo podchyceno 10 250 snímků na negativních filmech 6 x + cm, 350 záběrů na perforovaných filmech 24 x 36 mm a 2 900 pozitivů reportážního formátu 13 x 18 cm.³¹ Staly se tak základem pozdějšího rozsáhlého archivního fondu Reportáže ČSAV a AV ČR. (Obr. 8.)

²⁸ A AV ČR, fond ÚA ČSAV, kart. 14, sign. 983, i. č. 107/II – Získávání fondů. Sbírká fotografií. Rozklady a žádosti akademika V. Vojtíška Úřadu prezidia ČSAV, fotolaboratoři Základní knihovny ČSAV a jiným institucím o zasílání fotografií (1954–1968).

²⁹ A AV ČR, fond ÚA ČSAV, kart. 14, sign. 983, i. č. 107/II – Získávání fondů. Sbírká fotografií.

³⁰ Tamtéž.

³¹ Jiří BERAN. *Ústřední archiv Československé akademie věd. Průvodce... Doplněk I, c. d., s. 129.*

Instrukce Archivu ČSAV o zacházení s fotografickým materiálem v archivu a na pracovištích ČSAV

Jak z předchozího textu vyplývá, Archiv ČSAV se snažil být již od počátku své existence aktivní v akvizici fotografického materiálu, jehož důležitosti si byl vědom. I z tohoto důvodu se účastnili pracovníci archivu aktivně školení, tzv. instruktáží pro pracovníky fotolaboratoří ČSAV, které byly prováděny na konci padesátých a začátku šedesátých let a jejichž tématem bylo například ukládání a popis fotografických dokumentačních materiálů v archivech (Alena Šlechtová), archivní význam fotografické dokumentace (Václav Vojtíšek) či zpracování a ukládání mikrofilmů (František Ledvinka). Na instruktážích, které měly pomoci sjednotit a zjednodušit dokumentaci fotografií a mikrofilmů na jednotlivých pracovištích a následně usnadnit po určité době výběr materiálu pro Archiv ČSAV,³² se podíleli společně s pracovníky Oddělení pro vědeckou fotografii ZK ČSAV.

Hlavním požadavkem pro uchování historicky důležitých snímků, byla, stejně jako dnes, dostatečná trvanlivost fotografie, které je možné docílit použitím kvalitního fotomateriálu, pečlivým postupem při zhotovování fotografie a vhodným uložením. Tehdejší praxe měla zajistit, aby každý negativ získal před uložením přírůstkové číslo, které bylo napsáno pokud možno kvalitní čínskou tuší přímo na okraj negativu. Poté byl negativ (deska nebo film) uložen do pergamenové obálky, která měla být popsána rovněž tuší nebo inkoustem, zkráceným popisem snímku, jménem fotografa a datem zhotovení snímku. Obálky s negativy se pak podle přírůstkových čísel řadily do dřevěných nebo plechových kartotéčních skříní.³³

Ukládání negativů v případě různých formátů bylo prováděno dvěma způsoby. 1) Každý formát byl řazen zvlášť a měl vlastní přírůstkovou knihu. Jednotlivé formáty se označovaly římskými číslicemi a přírůstkové číslo negativu se skládalo z této římské číslice a arabského čísla, pod kterým byl příslušný negativ veden v přírůstkové knize.³⁴ 2) Formáty do velikosti 9 x 12 cm se ukládaly pohromadě do menších zásuvek, větší formáty do zásuvek větších. V menších zásuvkách byly místo chybějících obálek s většími formáty, které byly uloženy jinde, pouze odkazy na čísla.³⁵

³² A AV ČR, fond ÚA ČSAV, kart. 14, sign. 983, i. č. 107/II – Druhá instruktáž pracovníků fotolaboratoří ČSAV, 1960.

³³ Tento způsob ukládání negativů používal Památník národního písemnictví, neboť pracoval výhradně s deskami jediného formátu.

³⁴ Tento způsob evidence užíval Archiv hlavního města Prahy a Státní ústřední archiv, který formáty označoval velkými písmeny ze začátku abecedy.

³⁵ Takový způsob ukládání a řazení negativů se osvědčil v Archeologickém ústavu v Praze.

Pro negativy bylo doporučováno uložení v suché místnosti při pokud možno stálé teplotě 18–20 °C. Místnosti, ve kterých byl uložen fotografický materiál, musely být zabezpečeny před požárem, elektrické vedení tedy mělo být ve zdi a komín v pořádku. V místnostech se nesmělo kouřit.

Fotografické snímky zpracované ve fotolaboratořích a ukládané v tzv. archivech fotografií se zařazovaly a popisovaly současně s číslovaným negativem. Kontaktní snímky nebo pozitivní zvětšeniny se řadily buď podle hesláře dohodnutého s konkrétními pracovníky, nebo podle pořadí snímků.

Pro ukládání pozitivů – fotografií na papírové podložce byla v té době velmi rozmanitá praxe. Často se ukládaly společně s negativem, takže pro ně nebylo třeba vytvářet samostatné pomůcky. Většinou se však do archivu dostávaly pouze pozitivy bez negativů. Postupně pak začala převažovat praxe ukládání pozitivů odděleně od negativů. V některých případech docházelo k přilepování pozitivů na zvláštní karty, které obsahovaly popis a všechny údaje důležité pro snímek. Takové karty (jednotného formátu) byly vkládány do zásuvek. Z dnešního hlediska je takové zacházení s fotografiemi naprosto nevhodné, ale v období, kdy tato pravidla vznikala a byla praktikována, byl tento způsob považován za vhodný „tam, kde pozitivy slouží k běžné potřebě pro informaci badatelů. Proto také bývají karty s nalepenými pozitivy řazeny podle hesel a nahrazují tak heslový katalog.“³⁶ Pro archivaci měly být fotografie na papírové podložce ukládány do průsvitných obálek poté, co na ně byl na zadní stranu zapsán kromě přírůstkového čísla popis a další podstatné údaje o snímku. Současně měla být zadní strana snímku opatřena razítkem původce. Pro ukládání fotografií na papírové podložce se doporučovaly stejné podmínky jako pro uložení negativů.

Následně, vždy po určitých časových úsecích, měl Archiv ČSAV provést výběr snímků, které z fotolaboratoří jednotlivých pracovišť ČSAV převezme. Ostatní snímky si měla příslušná vědecká pracoviště ponechat ve svých sbírkách.

Fotografickým archiváliím se v Archivu ČSAV od počátku věnovali Alena Šlechťová a Václav Vojtíšek, tehdejší ředitel archivu. Při zpracování metodiky vycházeli nejen z tehdejší platné legislativy, zkušenosti sbírali také návštěvami a konzultacemi v jiných archivech.³⁷

³⁶ A AV ČR, fond ÚA ČSAV, kart. 14, sign. 983, i. č. 107/II – Druhá instruktáž pracovníků fotolaboratoří ČSAV, 1960.

³⁷ Z nich se zachovaly ve strojopisné podobě záznamy z návštěvy v tehdejším Státním ústředním archivu (dnes Národní archiv), konané 24. listopadu 1959 u dr. Voráčka.

Závěr

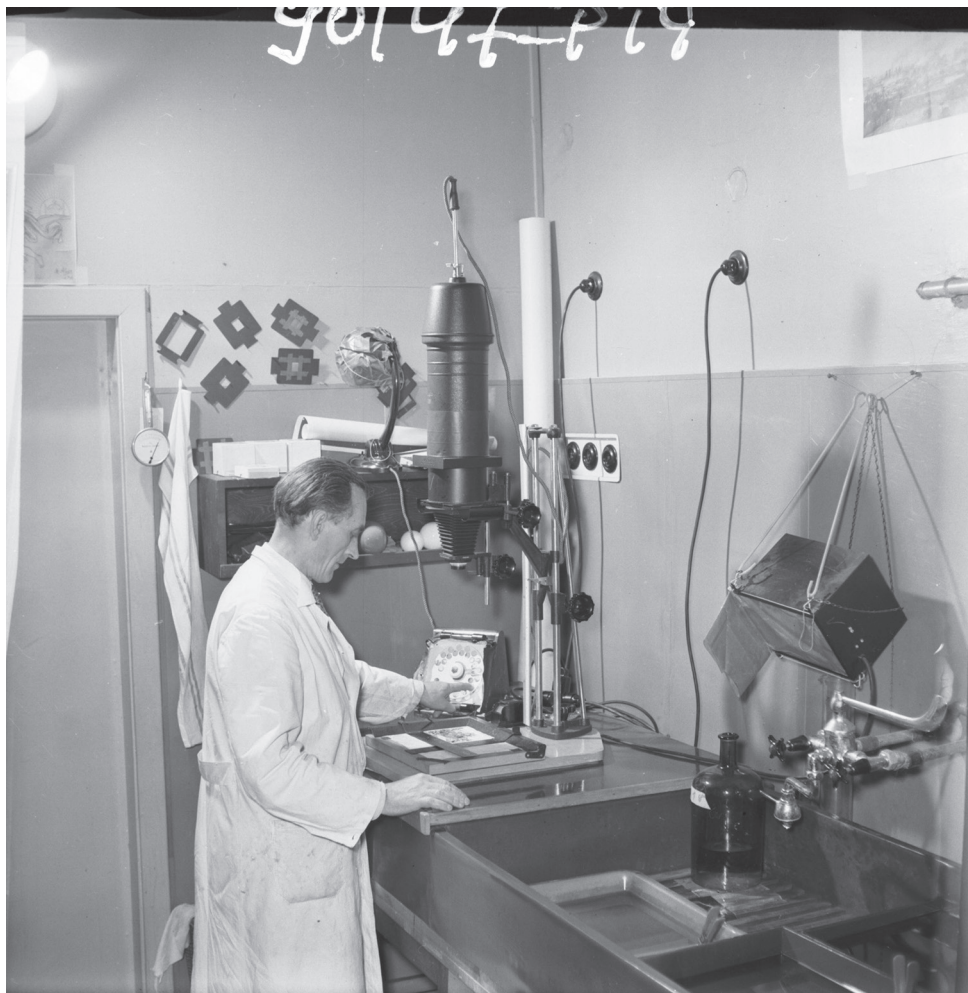
Fond Reportáže ČSAV a AV ČR představuje, vedle Fotosbírký Bohumila Vavrouška, jeden z nejvytěžovanějších archivních fondů obsahující fotografické archiválie. Jako samostatný archivní fond začal být veden po první generální inventuře, která proběhla v letech 2001–2002. Do té doby byl řazen jako celek v rámci tzv. fotosbírek archivu. V roce 2002 byl bohužel poměrně výrazně postižen povodní – došlo k poškození asi 70 % tohoto archivního fotografického fondu, který byl pak postupně vysoušen.³⁸ Většina fotografických archiválií poškozených vodou zůstala zachována, ztráty tvoří menší část tohoto celku, avšak vzhledem k míře jejich poškození je také různá míra možností jejich dalšího využití jako obrazového dokumentu.

Summary

The article examines the foundation and development of a specialised photographic laboratory used by the whole Czechoslovak Academy of Sciences (CSAS) and the establishment of the CSAS's photo archive (which the researched fonds originated from) in the first decade of CSAS's existence. It also focuses on the evolution of a photo collection at the Archives of the CSAS and determining the rules for long-term storage and cataloguing of the material. Along with the analysis of the subject matter of the reportages, this information is vital for understanding this archival fonds and its detailed research. The article also illustrates how the use of visuals was at that time perceived as an opportunity to present the high-profile academic institution.

Author's address:
Masarykův ústav a Archiv AV ČR, v.v.i.
Gabčíkova 10
182 00 Praha 8

³⁸ K povodním a jejich následkům pro Archiv AV ČR viz blíže již citovanou studii Štěpánka BŮRÝSKOVÁ – Vlasta MÁDLŮVÁ – Tomáš W. PAVLÍČEK. Fotografické archiválie ve fondech Archivu AV ČR dvanáct let po povodni, c. d., s. 181–208.

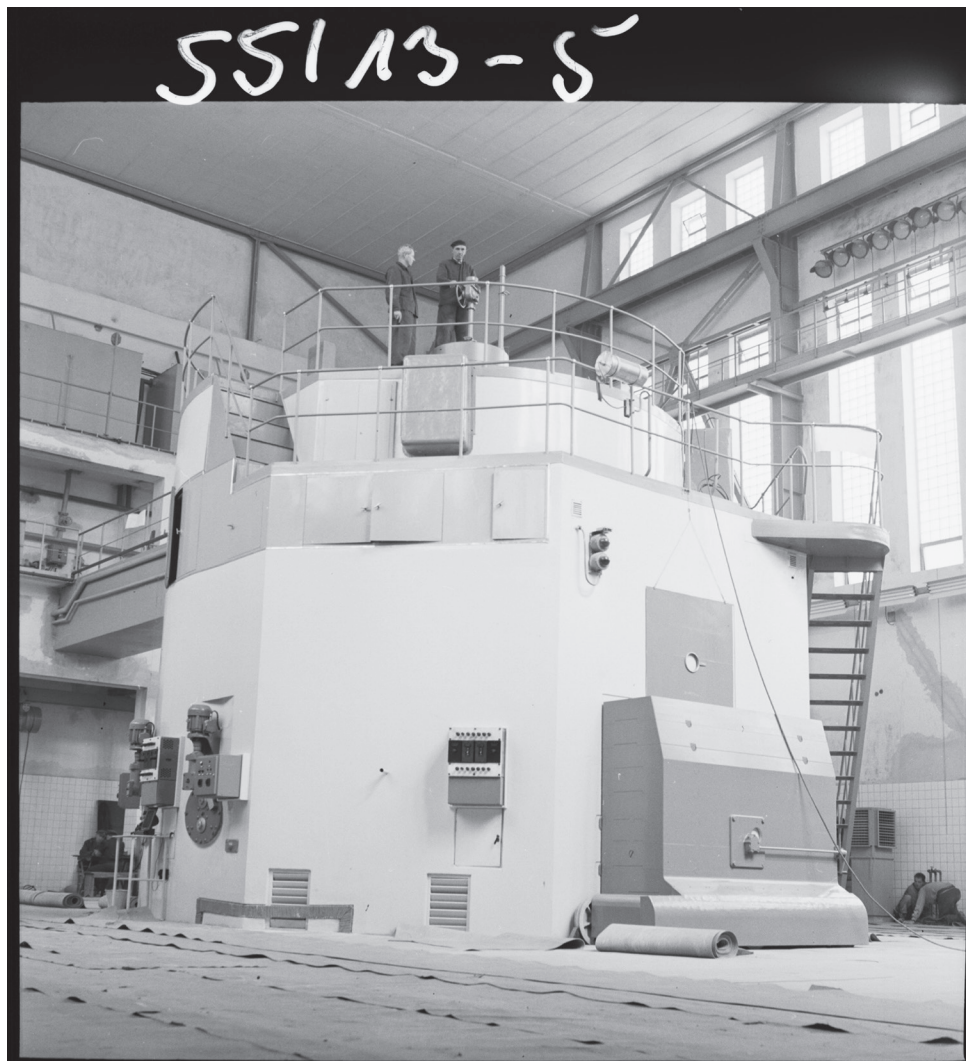
Obr. 1. Pracoviště Základní knihovny ČSAV. 28. červen 1958, foto J. Plechatý. A AV ČR, fond Reportáže ČSAV a AV ČR, sign. FOP 90

Obr. 2. Návštěva akademika Jírovce v oddělení pro fotografii, rok 1959, foto J. Plechatý. A AV ČR, fond Reportáže ČSAV a AV ČR, sign. FOP 104.

Obr. 3. Laboratoř botaniky, rok 1956, foto S. Šulc. A AV ĀR, fond Reportáže ĀSAV a AV ĀR, sign. FOP 15.

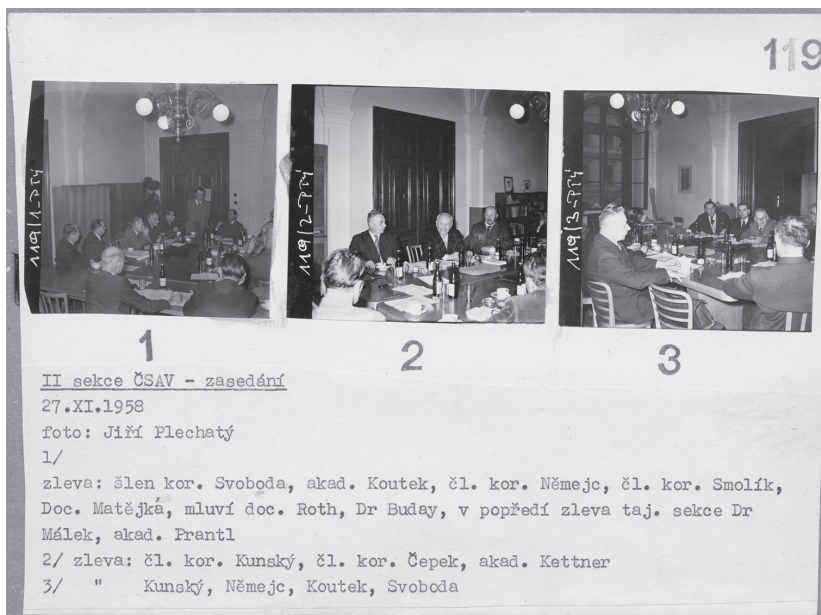
Obr. 4. Výstavba jaderného reaktoru, rok 1958, foto S. Šulc. Na snímku je vidět původní označení plastového negativu fotografem - číslo reportáže, pořadové číslo záběru a značka fotografova jména. A AV ČR, fond Reportáže ČSAV a AV ČR, sign. FOP 55.

Obr. 5. Třetí reprezentační ples ČSAV v Obecním domě, na snímku Jaroslav Průšek, rok 1960, foto J. Plechatý. A AV ČR, fond Reportáže ČSAV a AV ČR, sign. FOP 249.

Obr. 6. Návštěva korejské delegace v ČSAV, přijetí akademikem Zdeňkem Nejedlým 18. června 1957, foto S. Šulc. A AV ČR, fond Reportáže ČSAV a AV ČR, sign. FOP 50.

Obr. 7. Ukázka kontaktních snímků nalepených na archu tvrdého papíru. A AV ČR, fond Reportáže ČSAV a AV ČR, sign. FOP 119.

ARCHIV
 oddělení pro vědeckou fotografii

74
 číslo reportáže:

<u>název reportáže</u>	PLETHYSMOGRAF, Dr. Fígur, Dr. Prošek, Dr. Pišar, ak. Laufberger
v ústavu ČSAV	laborator grafických vyčíř. metod
dne	28. 11. 1958
foto	Sule
textace	
počet záběrů	24 6 prs. (13 x 18)
poznámka	

Obr. 8. Ukázka původní obálky fotoreportáže A AV ČR, fond Reportáže ČSAV a AV ČR, sign. FOP 74.